

Tankönyvcsalád a könyvtárhasználati ismeretek oktatásához

Folytatjuk előző számunkban elkezdett „sorozatunkat” a végzős könyvtár szakosok, ill. a pályakezdő könyvtáros kollégák írásainak bemutatásával. A most ismertetésre kerülő tankönyvcsalád füzetei nem tartoznak a legújabb beszerzéseinkhez, de a NAT változása és a kétszintű érettségi bevezetése aktuálissá tette bemutatásukat. Ismertetésük lehetőséget ad a recenzensnek általános érvényű megfigyelésekre és a folyamatok elemzésére.

KOKAS Károly
 Könyvtárhasználat : 6-9 : [tankönyv] /
 Kokas Károly. – 3. Kiad. – Szeged :
 Mozaik, 2002. – 61, [3] p.
 ISBN 963 697 168 4
 Keretcím: Informatika

A könyvtárhasználati ismeretek megfelelő szintű, iskolarendszeren belüli, kötelező oktatása igen jelentős feladat: nem lehet esetleges, hogy az alap- és középfokú oktatás során könyvtárhasználóvá is nevelődik-e egyúttal a diák, hogy az iskolát elhagyva alkalmas legyen az önálló tájékozódásra, továbbtanulásra, önképzésre, minőségi szórakozásra. Gyakran előfordul, hogy éppen azokhoz nem jutnak el ezek az ismeretek, akik amúgy más módon sem juthatnak hozzá.

ROZGONYI-BORUS Ferenc –KOKAS Károly
 Informatika : 5-6 : Számítástechnika és Könyvtárhasználat : [tankönyv] / Rozgonyi-Borus Ferenc, Kokas Károly. – Szeged : Mozaik, 2002. – 93 p.
 ISBN 963 697 165 X
 Keretcím: Informatika

A *Nemzeti Alaptanterv* koncepciójának kezdetétől fogva része a könyvtárhasználat oktatása, s a készülő új változatban is hangsúlyos szerepet kap. Mivel az információ hasznosításának technikája csupán eszköz a többi tudomány céljának szolgálatában, nem külön tantárgyként, hanem több műveltségi területen átívelő program formájában kerülhet sor ennek megismertetésére. A kerettanterv az 1–10. évfolyamban a magyar nyelv és irodalom, illetve az 5–10. évfolyamon az informatika tárgyakon belül biztosít ehhez órákat. A követelmény a kétszintű érettséginek is részét képezi majd, azaz elengedhetetlenül szükséges a könyvtárhasználat oktatásának körültekintő megszervezése. Fontos, hogy a tantestület egésze együttműködjön e tantárgyközi cél megvalósításában: mely egyrészt az osztályfőnöki órák keretén belül oldandó meg (például könyvtárlátogatással), s ezen felül a szaktanárok felelőssége, hogy a felsőbb évfolyamokon a már megszerzett könyvtárhasználati ismereteket a tanulók folyamatosan alkalmazhassák, meg kell tapasztalniuk azok gyakorlati hasznosságát is, ezért az iskolai könyvtárnak központi szerepet kell játszania valamennyi oktatá-

si intézmény életében. Mindezen munkát a tanterv a könyvtárostánár irányításával tervezi összefogni.

E tiszteletreméltó tervezetnek nyilván több nehézséggel is meg kell küzdenie a megvalósítás folyamán. Feltehetően nem mindegyik tantestület van felkészülve a jól összehangolt közös munkára. A szaktanárok számára plusz feladatot jelent az amúgy is nagy mennyiségű tananyag mellett a könyvtárhasználat gyakoroltatására való odafigyelés, s talán sok esetben a tanárok sem ismerik eléggé iskolájuk könyvtárát, szakterületük ajánlható olvasmányait, illetve a feladat fontosságát. Problémát okozhat továbbá a megfelelő könyvtár-pedagógiai ismeretek hiánya. Ez nemcsak a szaktanárookra vonatkozik, hanem magukra a munkát koordináló könyvtárosokra is. Mivel a könyvtár nem tanári szak a felsőoktatásban, könyvtárostánár csak más szakon szerezhethet tanári szakképesítést, s nem kötelező jelleggel. A könyvtárhasználat oktatásának tantárgy-pedagógiája viszont nem képezi részét tanulmányaiknak, tehát csak önképzéssel sajátíthatják el azt. Valószínűleg ezen elvárás általánossá válásával párhuzamosan szükség lenne mindennek a könyvtárosképzés keretében való megalapozására is.

Bár a könyvtárhasználat elsajátíttatásának mindekelőtt a gyakorlatban kell történnie, egy, a szükséges ismereteket rendszerező tankönyvnek már csak azért is nagy szerep juthat, hogy kisebb eséllyel vesszen el a könyvtárhasználat oktatása az azt részben magába fogadó két tantárgy, és a könyvtár között. Erre kétféle egyidejű megoldást találunk a tankönyvkiadásban. Az ismeretek megjelenhetnek egyrészt az informatika és a magyar nyelv tankönyvek egyes évfolyamoknak szóló kötetekben elosztva, aszerint, hogy az adott témakör melyik befogadójához áll közelebb. Másrészt önálló könyvtárhasználati tankönyvet is kiadhatnak, összefoglalva minden ide tartozó anyagot. Mindkét változat mellett segíthetik munkafüzetek, vagy feladatlapok az iskolai munkát. A formáknak megvan-

nak a maguk előnyei és hátrányai is, például a szétosztott változatban megvan a szétesés, a hiányosság és az önismétlés veszélye, ha változik a használt tankönyv, vagy ha munka nincsen megfelelően összefogva. Az egységes tankönyv jobban összefoglal, azonban előfordulhat, hogy, mivel így egyik szaktanár tankönyvének sem része, esetleg teljesen elfelejtődik, vagy nem is használják. Mind a két választás nagy felelősséget ró a könyvtárostánárra.

Többféle lehetőséget kínál a szegedi Mozaik kiadó tankönyvcsaládja, mely a Szép Magyar Könyv '98 versenyen elnyerte a tankönyv-kategória díját, és a Hundedac '99 Arany-díjasa lett. A kiadó azonos anyagot, több formai változatban is megjelentetett. Létezik egy-egy 5–6., 7, 8, 9, 10. osztályosoknak szóló *Informatika* tankönyvsorozat, *Számítástechnika és könyvtárhasználat* alcímmel, mely *Rozgonyi-Borus Ferenc* és *Kokas Károly* munkája, s e kötetek mindegyikéhez munkafüzet, illetve az 5–8., 9–12. osztályos *Példatár* tartozik. Ezen kívül összegyűjtve kiadták a Kokas Károly írta teljes anyagot a 6–9. évfolyamosoknak, *Könyvtárhasználat* címen. A könyvek fizikai megjelenése mutatós, így a tartalmukat még vonzóbbá teszi minőségi kivitelük. A jól tagolt szöveget változatos, színes illusztrációk egészítik ki, esztétikus, kedves ábrák hozzák közelebb a gyerekekhez az ismereteket (pl. egy rajzolt kiselefant kíséri végig a tanulót a könyvön, szórakoztató megjegyzésekkel fűszerezve a tanulást). Didaktikai szempontból elismerésre méltók a kiadványok.

Magát a könyvtárismereti tananyagot az összefoglaló tankönyv maradéktalanul tartalmazza, s ennek különböző részegységei kerültek változatlan formában szétszotva a sorozatba. Az *Informatika* tankönyvekben az utolsó fejezet viseli a *Könyvtárhasználat* címet. Elképzelhető, hogy a helyi tanterveknek tágabb teret adandó, vagy az ismereteket ismételtelen, biztosabban rögzítendő fordulnak elő bizonyos részek egyszerre több évfolyam tankönyveiben is. Bár maga a szöveg azonos a szétszotott anyagú *Informatika* és az összefoglaló jellegű

Könyvtárhasználat tankönyvekben, azonban a tematika az utóbbiban jobban követhető, a tartalmat a továbbiakban ennek alapján vizsgálom.

A tankönyvíró a bevezetőben elmeséli a diákoknak, miért van szükség e tárgy tanulására, meghatározza a tárgyköreit, s útmutatást ad a könyv használatára vonatkozóan: a lényeges, a megjegyzendő, illetve a csupán érdekességként olvasandó szövegeket a többitől elkülönítő háttérszínnel jelölték, a kötet végén levő kislexikonban megmagyarázott fogalmakat a szövegben csillaggal jelölték. Ezek alkalmazása változatossá tette az anyagot, megkönnyítette a befogadást és az illusztrációkkal alátámasztva könnyen megjegyezhetővé is válik mindez.

Maga a tananyag négy nagy fejezetben következik egymás után. Az első címe: *Az ismeretszerzés útjai*. Ez az információ jelentőségével, s az információ társadalommal foglalkozik röviden, majd a dokumentumtípusokat rendszerezi. A második fejezet (*Könyv, újság, CD-ROM, Internet*) az egyes dokumentumtípusokkal való részletesebb megismerkedést szolgálja. Felvonultatja az írás-, könyv-, és nyomdászattörténet nagyobb fordulópontjait röviden, majd a könyv részeivel, és a különböző könyvtípusokkal foglalkozik részletesebben. Ezután ismerteti az időszaki kiadványok fajtáit, említést tesz a nem hagyományos dokumentumokról. A fejezetcímmel ellentétben itt nem esik szó a világhálóról. A gyors technikai fejlődést jól kezeli a könyv: szinte mindenütt sikerül elkerülnie azt, hogy hamar elavuló információkkal korszerűtlenné tegye magát „tapasztalt”, fiatal olvasói előtt, de ugyanakkor az addig tájékozatlanokat a szükséges mértékben informálja. (Igaz ugyan, hogy a DVD talán már egyáltalán nem ismeretlen ennek a korosztálynak, bár a tankönyv még, mint újdonságot említi.) Egy ilyen jellegű tankönyv mindenestre rendszeres tartalmi felülvizsgálatot követel, hitelessége megtartása érdekében.

A harmadik nagy fejezet címe: *A tudás szentélye, a könyvtár*, s ennek megfelelően a könyvtárak intézményével való ismerkedésre szolgál. Elsőként a könyvtárak évezredeit foglalja össze, majd említést tesz a napjainkban is működő jelentősebb nemzetközi és hazai könyvgyűjteményekről. Ezt a már számunkra is elérhető, különböző könyvtártípusok rendszere követi. Ide tartozik továbbá egy nehezebb témakör tárgyalása, a könyvtár felépítése alcím alatt a raktári rendszerekről, az ETO szakrendjéről, a tárgyszórendszerekről, a hagyományos katalógusok típusairól. Végül, a negyedik nagy fejezetben kap helyet a *Számítógép a könyvtárban*. Itt esik szó a számítógépes feltárás és kölcsönzés hasznos voltáról, a visszakereséssel kapcsolatos fontos tudnivalókról, majd az internetről, s az azon keresztül elérhető könyvtári szolgáltatásokról. Ugyancsak ebbe a részbe került az információ feldolgozásának módszertana: olvashatunk az anyaggyűjtésről, jegyzetelésről, vázlatírásról, formába öntésről, illetve az idézésről és hivatkozásról is. A könyv végén található *Függelék* kislexikon formájában dolgozza fel a szóba került fogalmakat, s a továbbhaladáshoz is kínál irodalmat. A könyv két oldala is, mellékletként az *Internet-startvonal* címet viseli. Ezek nagyon jól használható gyűjtemények, ajánlások különböző könyvtárak internetes elérhetőségeihez, katalógusaihoz, illetve keresőrendszerekhez, csomópontokhoz. Ezek a rendkívül praktikus oldalak igénylik azonban, hogy gyakran frissítsék őket, hiszen adataik túl gyorsan változnak egy nyomtatott könyvben való biztonságos, hosszú távú közléshez.

Dicséretes az összefoglalás tömörsége, s az, ahogy egységben kezeli az információs forrásokat. Néhon elbizonytalanító az egyes témák aránya, de a szerző érezhetően törekszik a gyakorlati eligazodást segítő elméleti alapokra való koncentrációra, s igyekszik például a történeti ismereteket csak érdekességként szerepeltetni, hiszen ez nem számon kérendő anyag. Életszerűség és pragmatizmus hatja át, ami nélkülözhetetlen a fiatalok megnyeréséhez.

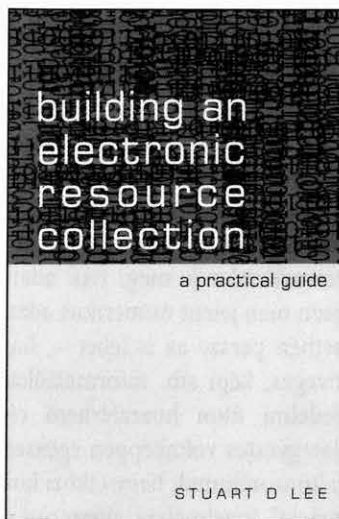
Mivel a különböző évfolyamoknak szánt tankönyvekhez tartozó szövegek megegyeznek, elvész a korsztályokhoz való alkalmazkodás lehetősége. Az író ugyanazon szavakkal szólítja meg a 10 és a 16 éveseket is, ami néha talán túl sok szakkifejezést jelent, különösen a kisebbeknek, vagy esetenként értetlenséget válthat ki az idősebbekből (néha úgy tűnhet, mintha a könyv szerint a diák nem találkozott volna számítógéppel, CD-ROM-mal, internettel, ami azért szerencsére nem minden esetben van így – legfeljebb nem tudta, hogy erre is lehet használni). Ami a szakkifejezések használatát illeti, érthető, hogy nem akar mindent lefordítani gyereknyelvre, hanem inkább beavatottként kezeli az olvasót. Viszont így a dokumentumok részeit, fajtáit, a raktári rendszereket, az ETO-t, a jelzeteket, katalógustípusokat, az adatbázisban való keresés alapjait, a rekord felépítését ismertető részeket talán túl sok szakszó terheli. A fejezetek végén lévő összefoglaló kérdések nyelvezete pedig határozottan nehéznek tűnik, témájuk nem elég konkrét, megfogható. Hasznos lenne továbbá, ha például a katalóguscédulán található rövidítéseket mindjárt az ábra mellett feloldaná a könyv. Még egy szemléletbeli jellegzetességen érhető tetten a tankönyvíró: következetlenül, bizonyos részeken a könyvtáros szemszögéből

szól elsősorban, máskor pedig a diákoknak, mint olvasóknak, pl.: „ nekünk, olvasóknak is.” (40. p.), „a példában szereplő cédulát tehát két betűrendi helyre is betesszük.” (41. p.). Ez természetesen oktatási problémával nem jár.

Ahhoz, hogy a jogosan elvárható, szükséges kompetenciákat, mint amilyen az információrengetegben való eligazodás képessége, a diákok elsajátítsák, ez az egyébként jól használható tankönyv önmagában még kevés. Gyakorlati oktatás nélkül a tömör összefoglalás megjegyezhetetlen, a tanulóknak látniuk kell az említett dokumentumtípusokat, keresniük kell a rendelkezésükre álló segédeszközökben, meg kell látogatniuk a számukra elérhető könyvtárakat, s elengedhetetlen az információk felhasználási módjait önálló munkákban gyakorolniuk. Bízunk benne, hogy ez a tankönyv, mivel gyakorlatokat nem tartalmaz, csupán elméleti vázát adja majd a ráépülő, gyakorlatokban, szemléltetésben gazdag könyvtárhasználati óráknak. Lehetőség szerint minden módszert alkalmazni kellene valós iskolai feladatokban is, melyeknek köszönhetően a könyvtár mint segédeszköz használata kellően rögzül; s meg kell mutatni a fiataloknak, hogyan tudják majd mindennapi életükben is alkalmazni a tanultakat.

Stumpf-Benedek Anna

Hogyan váljunk „hibrid” könyvtárrá, azaz hogyan építsük elektronikus állományunkat?

Nem igazán találó, de menthetetlenül elterjedt elnevezéssel azokat a könyvtárakat, melyek – szerves fejlődés eredményeként – olvasóiknak nemcsak nyomtatott, hanem elektronikus információforrásokat is rendelkezésére bocsátanak, hibrid könyvtárként emlegeti a nemzetközi szakirodalom. A hibrid könyvtár azonban nem arról ismerszik meg, hogy olvasói számítógépet használnak (hiszen sem a számítógépesített állományfeltárás, sem a „mezei” internet-hozzáférés biztosítása nem teszi „keverékké” a könyvtárt), hanem arról, hogy állományát nem csak nyomtatott, hanem elektronikus/digitális dokumentumokkal is gyarapítja. E gyarapításnak persze – éppen az ilyen dokumentumok sokféleségének következtében – igen sokféle módja, lehetősége van, s ennek megfelelően sorra jelennek meg az ezzel foglalkozó, ezt vizsgáló, ehhez tanácsot adó szakirodalmi publikációk.

A széles választékból mintaként bemutatandó három darab – egy amerikai kutatási jelentés (Jewell, T. D.: *Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices*), egy „hogyan csináljuk” kézikönyv (Gregory, V. L.: *Selecting and managing electronic resources*), valamint egy angol gyakorlati kalauz (Lee, S. D.: *Building electronic resource collection. A practical guide*) – többé-kevésbé ugyanazt tartalmazza, mint a válogatáskor átlapozott többi kiadvány: mik is az elektronikus források, hogyan válogassuk, értékeljük és tegyük állományunk részévé a szükségesnek ítélteteket, és – ha már megvannak – hogyan kezeljük az „új” állományrészt.

Az állományépítés mindig is toleranciát igényelt a folyamatos változásokkal szemben, s mindig szükséges része volt az értékelés és az átértékelés. Az idők folyamán a könyvtárak legtöbbször szinte szabványos folyamatokká tette a nyomtatott, majd később az ezekhez kevert audiovizuális gyűjtemény gyarapítását, s mindig fejlesztette ezt a folyamatot, amikor a körülmények, az olvasói igények, vagy a források változtak. Mára a helyzet ismét változott: az olvasói igényekkel való lépéstart-

LEE, Stuart D.
Building an electronic resource collection : a practical guide. – Stuart D. Lee. – London ; Library Association Publishing, 2002. 147 p. ISBN 1-85604-422-X

GREGORY, Vicki L.
Selecting and managing electronic resources : a how-to-do-it manual. – Vicki L. Gregory. – New York ; Neal-Schuman Publishing, 2000. – 109 p. – (how-to-do-it manuals for librarians ; 101.) ISBN 1-55570-382-8

JEWELL, Timothy D.
Selection and presentation of commercially available electronic resources: issues and practices . – by Timothy D. Jewell. – Washington ; Digital Library Federation Council on Library and Information Resources, 2001. 55 p. ISBN 1-887334-84-X

tás érdekében a könyvtáraknak elektronikus forrásokat is állományukba kell építeni, be kell szerezni és fenn kell tartani az ezek használatához szükséges hardver és szoftver eszközöket, sőt, lehetővé kell tenni, hogy az olvasó a könyvtártól távol (otthonról vagy a munkahelyéről) is hozzáférhessen a könyvtári gyűjteményhez. A legutóbbi évtizedben a különféle könyvtárak költségvetésük egyre nagyobb és nagyobb hányadát költik elektronikus források beszerzésére vagy hozzáférhetőségük biztosítására. Tíz éve egy tipikus amerikai felsőoktatási vagy tudományos könyvtár alig maroknyi folyóirat-indexszel és referáló kiadvánnyal rendelkezett, lehetőleg CD-ROM formájában. Ma az olvasó a források olyan kínálatát találhatja, mely esetleg adatbázisok százait és elektronikus folyóiratok ezreit foglalja magában. Íme, a két amerikai kiadvány bevezetőinek első bekezdése, mintegy megindokolván a kötetek szükségességét, tartalmuk fontosságát. Ezt követi a kötet tartalmának, szerkezetének ismertetése a kézikönyv, illetve a vizsgáldás céljának, módszerének ismertetése a kutatási beszámoló esetében.

Figyelemre méltó *Gregory* kézikönyvének ezt követő, különféle (hagyományos, szeparált, integrált, az internetes forrásokra vonatkozó) gyűjtemény-fejlesztési politikákat bemutató fejezete, melynek nem meglepő konklúziója, hogy integrált politikára van szükség. Az elektronikus források ma már nem kezelhetők semmilyen „speciális” politika alapján, mely az új formátumokat valamiféle függéknek tekinti a könyvtár alap-küldetése mellett. Éppen ellenkezőleg: az elektronikus források kiválasztását és kezelését a könyvtár jelenleg adott gyűjteményfejlesztési politikájához úgy kell hozzáadni, hogy a hangsúly a szükséges (vagy kívánatos) tartalomra, ne pedig az azt hordozó formákra helyeződjék. A gyarapítás teljes folyamatában, és bármilyen könyv, folyóirat vagy audiovizuális anyag beszerzéséről születik is döntés, mindig figyelembe kell venni az elektronikus források lehetőségét is.

Noha mindhárom könyv voltaképpen csak az áras (megvásárolható, lízingelhető, előfizethető) elektro-

nikus forrásokkal foglalkozik, ezt a tényt csak *Lee* gyakorlati kalauza hangsúlyozza, olyannyira, hogy e cél érdekében még egy új fogalmat (vagy legalábbis új kifejezést) is bevezet: *adategyüttesnek* (*dataset*) nevez könyvében minden elektronikus forrást, amit piacra dobás szándékával jelentettek meg, vagyis ami a gyarapító előtt mint megvásárolható vagy előfizethető termék jelenik meg. (Az adategyüttes természetesen nem jelent numerikus adathalmazt – adott esetben persze az is lehet –, hanem bármilyen szöveges, képi stb. információkat tartalmazó, kereskedelmi úton hozzáférhető címet.) A *Lee*-féle adategyüttes voltaképpen egészen hasonló a könyvtári konzorciumok nemzetközi koalíciójának „e-információ” fogalmához, miszerint a tág értelmű fogalom magában foglalja a kivonatoló és indexelő szolgáltatásokat, az elektronikus folyóiratokat és más teljes szövegű anyagokat, az „információ-aggregátorok” kínálatát, a cikk-küldő szolgáltatásokat és így tovább, melyek vagy a távoli információellátóktól, hálózaton keresztül, vagy helyben, valamely konzorcium vagy annak egy tagkönyvtárához telepítve érhetőek el. Az adategyüttes fogalmának bevezetését egyébként itt is az elektronikus publikálás forradalmának történelmi jelentőségéről való megemlékezés előzi meg, és a hagyományos és az elektronikus gyűjteményfejlesztés különbségeinek és hasonlóságainak tárgyalása követi, annak hangsúlyozásával, hogy az elektronikus források állományfejlesztése csak az egész állományfejlesztés részeként tekinthető.

Maradjunk még – a következő két fejezet erejéig – *Lee* gyakorlati kalauzájánál, ugyanis ez az egyetlen, mely – logikusan – mielőtt a válogatás kritériumait és folyamatát elemezné, áttekinti, hogy mi van a piacon, és felvázolja az elektronikus források tájképét, kitérve számos olyan körülményre, tulajdonságra és megfontolni valóra, ami a következők (a szelekciós kritériumok) szempontjából jelentőséggel bír. (Csak példaként: ilyen kérdés a távolról vagy helyben, a felhasználónév és a jelszó, a források egyedi megoldásai, a letölthetőség, az archiválás, illetve a hosszú távú hozzáférés lehetőségei, a

felhasználói felület, a valóban adat-tárak és a szöveges források különbözőségei.) Mivel a tájkép két emelkedő pontja az e-könyv és az e-folyóirat, tulajdonságaikkal, jellemzőikkel, azonos és különböző vonásaikkal külön fejezet foglalkozik, viszonylag tömör és találó összefoglalását adva mindannak, amit az utóbbi időkben e tárgykörben olvashattunk.

Így jutunk el a *mit vegyünk?* kérdéshez, amit Lee az adategyüttes felbecsülésének és megszerzésének nevez, Gregory az elegánsabb válogatás: kritériumok és a szelekció folyamata címen tárgyalja, Jewell pedig a válogatás kérdései és gyakorlata fejezetcímet adta felmérési eredményei ismertetésének. A kutatási jelentés gerincét alkotja ez a fejezet, melyben először az elektronikus források kiválasztásának gazdasági környezetéről esik szó, benne a konzorciumok szerepéről és a tudományos kommunikáció reform-kezdeményezéséről. Ezt a szelekciós politikák és a (jó esetben) azt tartalmazó stratégiai tervek tárgyalása következik, majd egyre inkább a gyakorlati részletek: az intézményi finanszírozás, az egyes intézmények helyi, belső értékelési és vásárlási folyamatai, a licenz-problémák és gyakorlati megoldásuk, az olvasó segítése, a folyamatos értékelés és a használatról való tájékozódás, a megőrzés és archiválás kérdései. A fejezetet az elektronikus források kezelésének integrált rendszerei felé vezető úton megtett lépések ismertetése zárja.

A válogatás kérdését Gregory szellemesen a hagyományos újságíró-tantétellel hasonlítja össze: a *ki, mit, mikor, hol* és *hogyan* kérdésekre kell válaszolni. *Ki* az olvasó, változott-e mostanában az olvasók köre, vagy fog-e esetleg változni az elektronikus források megjelenésével, és ki használhatja majd az új forrásokat? *Mit* keresnek könyvtárunkban a tipikus olvasók, milyen típusú és tartalmú információkat igényelnek most és mit várhatóan a közeljövőben? Ássunk mélyebbre: mit mondanak, hogy igényelnek, és mit igényelnek valójában? Fog-e segíteni rajtuk az elektronikus források bevezetése, és a könyvtáros tud-e nekik segíteni ezek használatában? Milyen szintű várható olvasóink számítógé-

pes ismerete, és várhatóan milyen szintű (mértékű) lesz az új források használata? *Mikor* akar az olvasó hozzájutni a számára szükséges információkhoz, és még inkább: mennyit hajlandó várni azokra? (Az elektronikus információs környezet ugyanis a legtöbb esetben határozottan lerövidítette az információhasználó várakozási idejét, s ezzel együtt türelmét is; az elektronikus forrásokhoz való könyvtári hozzáférés tehát növeli az olvasói elégedettség szintjét.) *Hol* akarják majd olvasóink használni az új forrásokat, a könyvtárban, vagy távolról is hozzáférést igényelnek? Megelégszenek-e azzal, ha az elektronikus forrás a megfelelő nyomtatott anyaghoz irányít, vagy elvárják a könyvtártól az elektronikus dokumentumellátást is? *Hogyan* lehet a legjobban megfelelni az információ-igényeknek? A jelenlegi és a potenciális olvasók körében végzett mennyiségi és minőségi felmérések, a már meglévő elektronikus források használati statisztikái, a hagyományos referenz és könyvtárközi kölcsönzési forgalom elemzése sokat segít e kérdés megválaszolásában.

Megszívlelendő figyelmeztetést is tartalmaz ez a fejezet: Magától értetődik, hogy a válogatás során elsőrendű fontosságú tényezők a helyi igények és prioritások, valamint a helyi lehetőségek (elsősorban a pénzügyek). Az olvasók és a fenntartók gyakran szorítanak arra, hogy legyünk „elektronikusabbak”, legyünk „modernebbek”, és a küszöbön egyre-másra jelennek meg igen előnyös ajánlataikkal az ügynökök. Mindez könnyen válhat az állománygyarapítási gyakorlat alternatívájává egy megfontolt, gondos program megvalósításával szemben, ám a túl gyorsan meghozott döntések sorozata a könyvtárosokban a káosz érzését kelti, az olvasók pedig az összefüggéstelenséget és a következetlenséget fogják észrevenni.

A válogatást – mindkét útmutatóban – logikusan követi a finanszírozás, ám a probléma angol-amerikai megoldási módjainak részletezésétől, úgy hiszem, eltekinthetünk. Ami kétségtelenül találó megállapítás, hogy a finanszírozás és a beszerzés új kihívásokat jelent a gyarapító könyvtáros számára,

hiszen – például – mindeddig azon elv alapján dolgoztunk, hogy amiért a rendelkezésünkre álló keretből fizettünk, az a könyvtár tulajdonába kerül, és azt permanensen meg is őrzi, most viszont esetenként egy olvasó számára vásárolunk valamilyen dokumentum-szolgáltatón keresztül, és a dokumentum sosem lát könyvtári polcot.

Feltéve, hogy a gyarapító sikerrel válaszolt a vásárlás összes kihívására, a beszerzett (megszerzett) elektronikus forrás „megérkezik” a könyvtárba, illetve a könyvtár rendelkezésére áll. Ahhoz viszont, hogy ténylegesen az olvasó rendelkezésére is álljon, nyilván valamilyen módon rendezni kell: katalogizálni, rendszerbe állítani, hozzáférhetővé tenni, a használat lehetőségét az olvasók tudomására hozni stb. Szinte napjainkig, a gyarapító könyvtárosoknak soha nem kellett a rendezési és hozzáférési kérdésekkel törődni, amikor a könyvtáruk számára beszerzendő forrásokat válogatták. Amióta azonban egy-egy elektronikus folyóirat, adatbázis, vagy más publikáció esetenként több forrásból is beszerezhető, a rendezés és a hozzáférés kérdései nagy fontosságúak lehetnek a válogatás során.

Lee gyakorlati kalauza utolsó fejezetének témája az „adategyüttes” eljuttatása az olvasóhoz. Nem más ez, mint az elektronikus forrásokkal való állományfejlesztés ciklusának „második fázisa”, befejező része. A beszerzett forrást katalogizálni kell (nyilvánvaló, hogy az elektronikus publikációk, adatbázisok, szolgáltatások katalogizálásának nem éppen egyszerű problémaköre itt csak említésre kerül), technikailag is hozzáférhetővé kell tenni (pl. telepíteni, ha helyben áll rendelkezésre), és meg kell hirdetni, azaz tudatosítani kell az olvasókban az új forrás létét, használatának lehetőségét. A beszerzést követő további tennivalók közt szerepel a használat figyelése illetve mérése, az esetleges selejtezésről, lemondásról, vagy az előfizetés (licenz-szerződés) megújításáról való döntés. Lee azzal be is fejezi, könyvében már csak egy kis szómagyarázat, válogatott bibliográfia és tárgymutató következik.

Gregory ezzel szemben kitér még az elektronikus források értékelésére, amit a könyvtár- és informá-

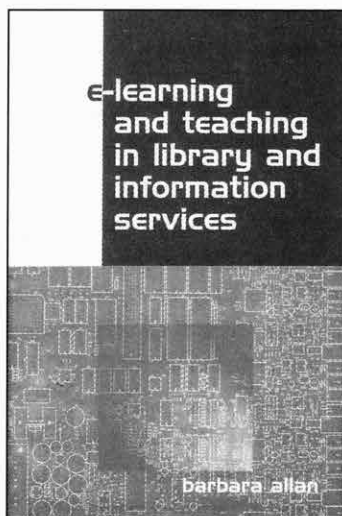
ciótudomány egyik új és növekvő érdeklődési területének tekint. Míg korábban számos kísérlet történt az on-line szolgáltatások értékelésre, az érdeklődés ma az igen széles körű elektronikus források értékelése felé fordult, ám kipróbált és helyesnek bizonyult módszereink még nincsenek. Elkerülhetetlennek látszik, hogy a nyomtatott anyagok vizsgálata során kialakult adatgyűjtési módszerekből induljunk ki, s fokozatosan adjuk hozzá a szigorúan az elektronikus forrásokra vonatkozó adatokat. Ezek köre most bővül, a módszerek most alakulnak és naponta fejlődnek, figyelnünk kell a fejleményeket. A következő (tipikusan amerikai) fejezet a szerzői jog és a licenz-szerződések problémáit járja körül, kitér a licenzelt és megvásárolt termék használati joga közti különbségekre, és megfontolásokat ajánl a licenz-tárgyalásokra. Az elektronikus források megőrzéséről szólva három kérdést jár körül: Megőrzendő (megőrizhető) e a digitalizált információk? Kinek kellene archiválni egy elektronikus információforrást? Kinek kellene a megőrzés kérdéseivel foglalkoznia? Amíg e kérdések nincsenek megnyugtatóan tisztázva, a könyvtáraknak, a kiadóknak és a forgalmazóknak együtt kellene működniük.

Végül is, mit tegyen a könyvtár, vagy a könyvtáros, ha (Gregory szavaival élve) „*még nem jutott el fejlődésének abba a boldog szakaszába, ahol elegendő elérhető elektronikus forrás van gyűjteményében (akár fizikailag birtokolva, akár távoli felhasználóként bérelve, akár az ingyenes Internetes források közül válogatva)*”? Ha a 2000. év amerikai gyakorlata érdeklő, és abból akar a legjobb gyakorlatra vonatkozó következtetéseket levonni, feltétlenül tanulmányozza át Jewell összefoglaló jelentését, nem lesz tanulságok nélkül való. Ám hogy a MIT, a Berkeley, a Cornell, vagy éppen a Library of Congress, vagy a New York városi könyvtár gyakorlatát hogyan ülteti át a hazai valóságba, az más kérdés. Ha „most kezdődnek a bajok”, most ismerkedik az elektronikus információforrások világával és igazán gyakorlati tanácsokra van szüksége, forduljon Leehez. (Érdekes ugyanakkor, hogy bár Lee ka-

lauza tűnik szűkebbre szabottan gyakorlatiasabbnak, a gyakorlatot inkább elméletinek tűnő folyamatábrákkal igyekszik segíteni, Gregory kézikönyve, mely szövegében kissé elméletibb megközelítésű, és mint láttuk, valamivel többet ölel fel, a folyamatábráknál lényegesen praktikusabb munkalapokkal és ellenőrző-listákkal segíti a konkrét gyakorlatot.) Ha már látott fát, de mégsem akar eltévedni az erdőben, azaz, ha a kérdéskör új is, de nem teljesen ismeretlen, Gregory kézikönyve tűnik jobb megoldásnak.

Tanulságnak pedig levonhatjuk, hogy a világ „fejlettebb”, vagy „szerecsébb” részein a könyvtárosok mostanság a mieinkhez hasonló problémák előtt állnak. Csakhogy őket haszonnal forgatható „How-to-do-it manual”-ok és „practical guide”-ok segítik.

Mohor Jenő

ALLAN, Barbara
E-learning and teaching in library and information services / Barbara Allan. – London : Facet, 2002. 273 p. ISBN 1-85604-439-4

Útmutató az elektronikus tanulóshoz

A sokféle néven nevezett elektronikus tanulás egyre nagyobb szerepet tölt be a felhasználóképzésben és a könyvtárosok továbbképzésében. Ezért aktuális ez a könyv, amely gyakorlati útmutatást kíván adni on-line tananyagok és oktatási programok kialakítása és használata terén.

Az elektronikus tanulást úgy határozza meg a szerző, mint olyan tanulást, amelyet elektronikus technológia útján juttatunk el tanulókhöz, amelyet e technológia tesz lehetővé és amelynek közvetítője ez a technológia. Az elektronikus tanulás kifejezett célja az oktatás és/vagy képzés. Az elektronikus tanulás körébe nem tartoznak az olyan egyedi technológiai alapú képzések, mint az egyedi CD-ROM-ok használata.

Az elektronikus tanulás számos tevékenységet és folyamatot foglal magába:

- ☞ szöveget, álló- és mozgóképet, hangot is tartalmazó interaktív oktatócsomagok használata,
- ☞ hagyományos programok javítása kiegészítő forrásokhoz és információkhoz való hozzáférés biztosításával,

- ⊗ programok javítása kiegészítő alkalmazásokkal, pl. e-mail, chat, vitaforumok segítségével,
- ⊗ olyan integrált programok szolgáltatása, amelyekben a tanulási tevékenységek többsége on-line, kommunikációs eszközök segítségével történik.

Az elektronikus tanulásnak számos előnye és hátránya van.

Az előnyök a következők:

- ⊗ rugalmas, 24 órás elérhetőség;
- ⊗ szabványos csomagok segítségével viszonylag könnyű a fejlesztés;
- ⊗ használhatók, bekapcsolhatók más, internetes források;
- ⊗ az on-line szolgáltatás viszonylag olcsó;
- ⊗ egyaránt lehetséges a valós idejű és az aszinkron kommunikáció;
- ⊗ egyaránt lehetséges egy tanár egy tanuló és az egy tanár több tanuló kommunikáció;
- ⊗ a tanulók egyaránt jöhetnek a formális és az informális tanulói közösségekből;
- ⊗ nincsenek meg a formális tanuláshoz fűződő negatív képzetek;
- ⊗ könnyen nyomon követhető a tanulók tevékenysége és előrehaladása.

A hátrányok:

- ⊗ sokan nagyra tekintik az elektronikus tanulás kínálatát kihívást, főleg kezdetben;
- ⊗ az oktatóknak és a tanulóknak megbízható internetes kapcsolattal kell rendelkeznie;
- ⊗ az oktatóknak és a tanulóknak alapvető számítástechnikai készségekkel kell rendelkeznie;
- ⊗ az oktatókat és tanulókat képezni kell;
- ⊗ a jó minőségű oktatóanyagok elkészítése időigényes és költséges;
- ⊗ az on-line oktatás időigényesebb lehet, mint a hagyományos;
- ⊗ sok ember élvezi a szemtől szemben zajló interakciót;

- ⊗ a kiterjedt virtuális tanulási környezetek (virtual learning environments, VLEs) használata költséges, speciális eszközöket és szak személyzetet kívánhat meg;
- ⊗ a legtöbb tanulási környezet korszerű számítógépeket és szoftvereket igényel;
- ⊗ a szemtől szemben zajló oktatás és elektronikus tanulás kombinációja költséges lehet.

Az alapfogalmakat és a brit elektronikus távoktatási projekteket röviden bemutató első fejezetet egy olyan fejezet követi, amelyben a szerző olyan virtuális kommunikációs eszközök kialakításával és használatával foglalkozik mint az e-mail, az elektronikus vitaforumok, a hírcsoportok, az elektronikus hirdetőtáblák, a chat, a videókonferenciák, a virtuális világok, a webürlapok és más eszközök.

A harmadik fejezet bevezeti az integrált tanulási környezetek fogalmát, és röviden leírja az oktatóportálokat. Áttekinti a virtuális tanulási környezetek és a menedzselt tanulási környezetek (managed learning environments, MLEs) jellemzőit. Ez a fejezet foglalkozik az olyan kereskedelmi szoftverekkel az elektronikus tanulásban való felhasználásával, mint a Lotus Notes vagy az Exchange 2000. Itt olvashatunk arról, hogy (bár az elektronikus tanulás gyakran nagyszabású, viszonylag jól finanszírozott fejlesztési tevékenység) az egyes információs szakemberek is sikeres programokat hoztak létre az interneten elérhető szoftverek segítségével.

A negyedik fejezet a web-alapú oktató anyagokkal foglalkozik. Meghatározza ezek értékelésének szempontjait és példákat is ad. A szerző szól a könyvtárosok szerepéről, amit az ilyen anyagokhoz való hozzáférés biztosításában.

Az on-line oktatás csak részben igényli ugyanazokat a készségeket, amelyek a szemtől szemben történő oktatásban jól beváltak. Ezért is foglalkozik a következő három fejezet az on-line tanulás és oktatás alapelveivel és azokkal a készségekkel, amelyek ahhoz kellenek, hogy valaki hatékonyan tudjon ta-

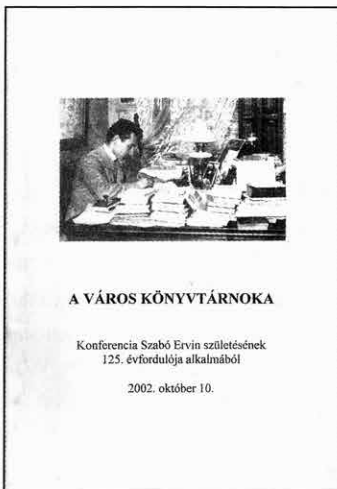
mulni, illetve oktatni elektronikus eszközökkel. Az ötödik fejezet a tanulás és tudás modelljeit vizsgálja az elektronikus tanulás kontextusában. A hatodik fejezet azokat az indokokat sorolja, amiért a könyvtárosoknak oktatókként is részt kell venniük az elektronikus tanulásban. A hetedik fejezet a tanulóké. Itt a következő témákról olvashatunk:

- ☉ a sikeres elektronikus tanuló készségei,
- ☉ felkészülés az elektronikus tanulásra,
- ☉ tanulni tanulunk,
- ☉ elektronikus tanulási élmények,
- ☉ gyakorlati tanácsok új elektronikus tanulóknak.

A nyolcadik fejezet a tananyagok kialakításáról szól, a kilencedik a tanulási tevékenységeket veszi számba. A tizedik fejezet pedig azt vizsgálja, milyen következményekkel jár az elektronikus tanulás szakmánkra. Külön fejezet szól a téma nyomtatott és elektronikus forrásairól.

Koltay Tibor

(A Facet kiadó a Library Association Publishing jogutódja, tehát a brit könyvtáregyesület kiadója.)

A város könyvtárnoka: Szabó Ervin

A város könyvtárnoka : konferencia és tanulmánykötet Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából ; 2002. október 10 / Szerk.: Horváth Zsolt, Kiss Bori, Sándor Tibor ; [közread. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár], - Bp., 2003, 134 p. ; 23 cm.- (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közleményei ; ISSN 1588 421X ; 2.) ISBN 963 581-432 1

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár névadója születésének 125. évfordulóján, 2002 októberében konferenciát szervezett a magyar könyvtárügy és a társadalomtudományi gondolkodás kiemelkedő képviselőjéről, és az ott elhangzott előadások szövegét kötetbe rendezve kiadta.

A könyvtár példamutató tetteivel egy kis időre ismét kiemelte Szabó Ervint a feledésből. Mert bizony féltő, hogy alakja csak a történelem tankönyvekben marad majd fenn, ott is zárójelbe téve. (Egyáltalán, a politizáló közvélemény intranszigiens részének szokatlan önmérsékletére vall, hogy a rendszerváltást követő években dúló szobordöntésekben, névcserékben, múlt-megtágadásban Szabó Ervin neve megmaradha-

tott az egyik legnagyobb fővárosi intézmény homlokzatán.)

A konferencia-kötet, értelemszerűen igazodva Szabó Ervin tevékenységéhez és életművéhez, három nagyobb témára koncentrált: a korabeli szocialista mozgalom ideológiájára, a nagyvárossá váló Budapestre és a művelődéspolitikus könyvtárigazgatóra.

Az első témakört Szabó Ervin legkiválóbb történész ismerői *Litván György* és *Hajdu Tibor*, valamint a szociológus *Saad József* tanulmányai képviselik.

Litván György: Tudomány és politika Szabó Ervin életművében című írásában az „elmélet vagy gyakorlat” kérdését tárgyalja, mely kettősség végigkísérte Szabó Ervin sajnálatosan rövid életét. Ugyanis a vézna, beteges, érzékeny, visszahúzódo személyiségű és csekély szónoki képességekkel megáldott Szabó élete végéig gyakorlati politikai szerepre (is) vágyott. „*Én nem könyvírásra születtem – én cselekvésre születtem*”- fakadt ki egyszer keserűen a kortárs *Dienes Valéria* visszaemlékezése szerint. A pártszervező és az agitatori szerep azonban nem adatott meg neki, és nemcsak lelki-fizikai adottságai miatt: a szocializmus eszméjének tudós kutatójaként – ami állandó kételkedést jelentett nála a bevett dogmákkal szemben – nem tudott maradéktalanul azonosulni a hazai mozgalommal. *Litván György* konklúziója szerint Szabó Ervinnek minden adottsága megvolt a politikai elmélet magas szintű műveléséhez, kivéve egyet: a pártérdekek, a mindenkorai politikai érdekek figyelembe vételének képességét.

Hajdu Tibor: Szabó Ervin és a szocialista mozgalom címmel azt a már a kortársakat is izgató kérdést veszi górcső alá, hogy miért nem kapott szerepet korának legjelentősebb magyar szocialista ideológiusa a szociáldemokrata párt ideológiájának és politikájának alakításában? A szerző felsorolja a sztereotíp válaszokat – Szabó nem volt „igazi” marxista, szobatudós volt, a párt vezetői műveletlen szakszervezeti bürokraták voltak – de ezeket nem tartja elégségeseknek a kérdés megválaszolására. Állítása szerint a döntő ok az volt, hogy a 20. század elejére lét-

rejött egy jól szervezett szociáldemokrata párt, melynek dogmatikus marxizmusát és bürokratikus vezetését Szabó Ervin élesen bírálta. Formális, nagy szakítás nem történt, de Szabó fokozatosan kivonult a mindennapi pártéletből, és az elméleti munkát, valamint a fővárosi könyvtár vezetését választotta.

Saad József: A természeti törvény társadalma és a társadalom természeti törvénye című írásában egy elmaradt vita okait és következményét tárgyalja. Szabó Ervin 1903-ban terjedelmes vitairatot tett közzé a *Huszádik Század* hasábjain *Somló Bódog: Állami beavatkozás és individualizmus* című könyvéről. Várható volt, hogy a két szerző között komoly vita bontakozik ki, mely egyben a Szabó által képviselt történelmi materializmus és egy a biológizmusra alapozott evolucionista társadalomfejlődési modell ütközése lett volna. A vita azonban, mely jelentős szerepet játszott volna a hazai szociológiai, társadalomtudományi gondolkodás történetében elmaradt, nem utolsósorban a lehetséges vitapartnernek magánéleti problémái miatt.

Szabó Ervin könyvtárosi (és ideológusi) tevékenységének helyszíne Budapest, pontosabban a 20. század első évtizedére nagyvárossá váló Budapest volt. Úgy is mondhatnánk, hogy ez a dinamikus városfejlődés volt az a kihívás, melyre Szabó Ervin munkássága volt az egyik válasz. A kötet második egységében szereplő három tanulmány a nagyvárossá váló Budapest kulturális modernizációját és a városigazgatás szükségszerű átalakítását mutatja be.

Gyáni Gábor: Kulturális modernizmus és identitásválság a századelő Budapestjén című historiográfiai áttekintésében arra keresi a választ, hogy hogyan volt lehetséges egyáltalán kulturális modernizmus a százaforduló Közép-Európájában, illetve ez a közép-európai modernitás mennyiben más, mint a nyugati? A választ a történetírás több irányból is keresi: Budapest esetében kiemeli az oktatás jelentőségét és a város etnikai sokszínűségét, különösen a zsidóság szerepét. Ezt a szerző túl sommásnak érzi

és rámutat azokra a hagyományos társadalmi rétegekre is, melyek még részt vettek, vehettek ebben a „titokzatos”, s azóta is csodaszamba menő kulturális robbanásban.

Erdei Gyöngyi: A mintaadó főváros. Művelődéspolitikai és mecenatúra a Bárczy-korszakban című dolgozatában a város kulturális életének egy meghatározó szeletét, a hivatalos kultúrpolitikát mutatja be. Bárczy – írja a szerző – nemcsak lakást, életlehetőséget kívánt adni a budapestieknek, de egy komplex művelődési programot akart megvalósítani. Külföldi kölcsönökből, eladdig szokatlan nagy beruházásokba kezdett. Polgármestersége idején, többek között ötven új iskolapalotát és több száz bérlakást építettek. (A Bárczy-iskolák nagy része napjainkban is működik!) Ezenkívül a városvezetés jelentős díjakkal, alapítványokkal és segélyekkel támogatta Budapest zenei, képzőművészeti és irodalmi életét. Ebbe a nagyvonalú kulturális mecenatúrába illeszkedik a Fővárosi Könyvtár létrehozása is.

Sípos András tanulmányában Szabó Ervin helyét és szerepét jelöli ki Bárczy István „agytrösztjében”. Röviden vázolja azt a folyamatot, melynek során a hagyományos városigazgatás, igazodva a hatalmasra duzzadt főváros igényeihez, átalakul egy szolgáltató, a város életébe aktívan beavatkozó, menedzser típusú igazgatássá. A Bárczy-korszak gazdasági, és szociális programja mellé kiválóan illeszkedett a városi népesség műveltségi szintjét emelő nyilvános közkönyvtári rendszer eszméje, melynek megvalósítását Szabó Ervin kezdhette el, nem tartozott ugyan Bárczy szorosan vett munkatársi gárdájához, de az nyilvánvaló volt a liberális városvezetés számára, hogy ezt a feladatot csak őrá lehet bízni.

A kötetet záró témakör három tanulmánya a művelődéspolitikus, könyvtárigazgató Szabó Ervin alakját állítja középpontjába. A könyvtáros szakma és a Fővárosi Könyvtár története iránt érdeklődők számára ezek az írások adják a legtöbb újdonságot.

Szabó Ervin könyvtárosi pályája kezdetétől, 1900-tól rendszeresen figyelte a nemzetközi könyvtári, bibliográfiai szakirodalmat. Az így megismert külföldi mintákat, ha tudta és érdemesnek találta, igyekezett meghonosítani saját praxisában is. Ilyen újításai voltak, többek között a gépelt katalóguscédulákat tartalmazó katalógusszekrény, a raktárak vasból készült polcai, a korábbi fa állványok helyett. A legnagyobb horderejű szakmai tette azonban a tizedes osztályozás meghonosítása volt.

Remete László: Szabó Ervin külföldi könyvtári kapcsolatai című előadásában és írásában elsősorban Szabó levelezése alapján veszi sorba azokat a fontosabb intézményeket és személyeket, akikkel érdemi kapcsolatot tartott fenn. Ezek közül a legfontosabb a brüsszeli székhelyű Institut International de Bibliographie két neves vezetőjével, *Jules Otlet*-vel és *Henri La Fontaine*-nel folytatott, több éves szakmai levelezése volt. Eszmecserejük tárgya természetesen a decimális rendszer minél alaposabb és finomabb kidolgozása volt. Szabó Ervin a táblázatok magyar nyelvű kiadását is tervezte, ezt azonban csak részben tudta megvalósítani. (A Fővárosi Könyvtár évtizedekig egy, a saját magára szabott osztályozást használt, amely több ponton eltért a klasszikus ETO-tól.) Valószínű, hogy Szabó Ervin *Melvil Dewey*val is kapcsolatba került, legalábbis erre utal a Fővárosi Könyvtár irattárában fennmaradt levélfogalmazványa, melyben Dewey véleményét kérve tiszteletpéldányokat küld a decimális rendszer addig megjelent fordításából. Elképzelhető hogy a New York Public Library archívumában fellelhető ennek, az eddig csak feltételezett kapcsolatnak perdöntő írásos nyoma.

Voit Krisztina: A nyilvános közkönyvtár eszményének alakulása a 20. század fordulóján című dolgozata több újdonsággal is szolgál, legalábbis a könyvtártörténetben kevésbé jártas olvasó számára. Először is bemutatja, hogy hazánkban már az 1880-as években jelen vannak az angol-amerikai közkönyvtárak legfontosabb példái, elsősorban *György Aladár*, a kiváló statisztikus munkássága és *Erdélyi*

Pálnak a londoni könyvtári konferenciáról beszámoló, 1897-ben megjelent jelentése révén. Ismeri és használja e példákat a konzervatív szakemberek legjava is, pl. *Wlassics Gyula, Ferenczi Zoltán, Fraknói Vilmos*. A tanulmány ezek után joggal állapítja meg, hogy nem Szabó érdeme a fogalom és a gyakorlat megismertetése, a terep szinte elő volt számára (és a főváros vezetésének számára is) készítve. Ennek ellenére Szabó Ervin nem tudott tovább lépni, nem tudta nagy álmát, egy nagy nyilvános közkönyvtár új épületegyüttesét létrehozni. Vajon miért? – teszi fel a kérdést a szerző. A választ természetesen az anyagiakban véli megtalálni, vagyis abban, hogy ki, kik legyenek a közkönyvtárak fenntartói. Az angol, amerikai törvények már a 19. század közepétől úgy rendelkeztek, hogy a községek adják egy részéből kötelesek közkönyvtárakat fenntartani. Hazánkban ilyen állandó és biztos forrás sem Szabó Ervin idejében, sem napjainkban nincs. A „public” kevés, ha nincs mögötte társadalmi akarat – fejezi be szinte szentenciaszerűen írását a szerző.

A kötet utolsó tanulmánya a fővárosi közkönyvtári hálózat kiépüléséről szól az 1910-es évek első felében. *Katsányi Sándor: A közkönyvtári hálózat kialakulása. Ideák és reáliák* című írásában ismét számos meglepetéssel szolgál. Az elmúlt években a szerző több cikkben boncolgatta a Fővárosi Könyvtár megalakulásának és korai történetének néhány kérdését. Jelen írása is hasonlóra vállalkozik, mikor felteszi a kérdést: hogyan jutott el a közkönyvtár szervezésének eszméje a fővárosban rövid idő alatt az elutasítástól az elfogadásig? A szerző a hagyományos válaszoktól eltérően a választ abban látja, hogy 1909-ben beindult a Bárczy-féle városvezetés aktív szociálpolitikája, melynek első lépéseként több száz szociális kislakást kívántak felépíteni, és ezekhez a telepszerű lakásokhoz könyvtárakat is

terveztek. Erre az időre Szabó Ervin már elkészült a közkönyvtárak bevezetésének elméleti alapvetésével, melyet elsősorban a szabadtanítás kérdéseivel való foglalkozás kapcsán fektetett le. Katsányi írásának egyik újdonsága éppen ez, a szabadtanítás ügyének és a közkönyvtárak megszervezésének összekapcsolása Szabó Ervinnél. Tehát nem a külföldi példák egyszerű másolásáról van szó, hanem a kérdés hazai, szerves kibontakozásáról is. Igaz, a továbbiakban Szabó egyedül maradt elképzelésével, ugyanis a korabeli könyvtári elit a már létező közművelődési könyvtárak mellett kívánta létrehozni az új közkönyvtári hálózatot, míg Szabó Ervin azok helyett, mintegy bekebelezve a már működő intézményeket. Törekvésével egyedül maradt, s csak a szabadkőművességben talált olyan bázist, mely hajlandó volt vele együttműködni. Így nyílt meg 1913-ban az első fiókkönyvtár az Almássy téren. Az első világháborúig ezzel együtt öt kis könyvkölcsönző állomás működött a fővárosban. A nagyléptékű koncepcióhoz képest csekélyke eredmény. De mégis: az elvetett mag megfogant és ez a közkönyvtári hálózat jelenti a legfontosabb könyvtári szolgáltatást napjainkban is Budapest polgárainak. Katsányi Sándor hiánypótló könyvtártörténeti kutatásainak eredményeit letisztulva olvashatjuk majd, a várhatóan 2004-ben megjelenő a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetét feldolgozó monográfiában.

A kötet szerkesztői: *Horváth Zsolt, Kiss Bori, Sándor Tibor* kiváló munkát végeztek. Az előszóban elhangzott előadások legépelet szövegét megszerkeszteni, az idézetek, hivatkozások, egyáltalán a tanulmányok apparátusát pontosan és korrekten összeállítani és közölni, bizonyára nem kis vesződséggel járó „aprómunka” volt, de ez nagyban megnövelte a kötet használhatóságát és értékét.

Fodor Béla